

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 7 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисть. Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տ է Լ Է Ք Օ Ն № 253.

Խմբագրությունը բաց է առաւօտան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերից)
Ցայտա աբոնիմենտը ընդունում է ամեն լեզուով.
Ցայտաաբոնիմենտի համար վճարում են
իրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տ է Լ Է Ք Օ Ն № 253.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՕՐԱՌՈՍՏՈՒՄ ԱՐԾՐՈՒՆԵՐ

ՀԱՐՈՒՆԱԿԱՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՒ
ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը՝ թէ՛ Ռուսաստանում և թէ՛ արտասահմանում 10 ռուբլի տարեկան և մէկ և տասն ամսականը՝ 9 ռ., ինչ և ութ ամսականը՝ 8 ռ., եօթ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝ 6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., ամսական՝ 1 ռուբլի:

Գրվել «ՄՇԱԿ»-ը կարելի է ՌԻՍԿԱՐԱՍԿԱՆԻ:
Օտարաբարդարացիները պէտք է դիմեն հետևեալ հասցեով՝ Тифлисть. Редакция «МШАКЪ»: իսկ արտասահմանից՝ Tiflis. Rédaction «MSCHAK»:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վախճանը մտնում է. Հեռագիր.— Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Գառն հինգ տարի է անցել. Համառոտական ցուցահանդէս. Մինչև երբ. Մատենագրութիւն. Նամակ իգգիրից. Նամակ Մերկից. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, վերջին տեղեկութիւններ. Նամակ Պարսկաստանից. — Հեռագիրներ. — ԲՈՐՍԱ. — ՅԱՅԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Աշխարհիս բաները.

ՎԱՍԻՏԱՆԸ ՄՕՏԵՆՈՒՄ Է

Կարող ենք հաւատալ որ փոքրիկ, բայց անընկճելի կրեթէի ինքնավարութեան հարցը շատ շուտով լուծուած կը ստանայ: Փոքր-բայց կառավարութիւնը, ինչպէս այդ երեւում է այսօրվայ հեռագրից, խոստովա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԲԱՆԵՐԸ

(Տառիս պատմաներից)

(Նորոշակութիւն)

Յաւակցութիւնը թէ՛ն ազուաւի կոնչոց էր, բայց լաւ տարաբնուիւն գործնէ: Քարէքար ընկածը, ինչ և լինի նա, զփքաղորդութեան որդի է. նա սիրում է հաւատալ, որ նոյն իսկ գայեւրի, ազուաւների և այլ այս տեղակ գիշատչիների մէջ էլ կարող է լինել ցաւակից և բարեգործ սիրտ: Ուստի գետը, պատասխանելով հայր ազուաւի կոնչոյին մի համբերատար մեղմ լուսութեամբ, հանգարովեց, և սպասում էր թէ ինչ կը լինի:

Ազուաւները իրանց հօր հետ իսկայն գործ սկսեցին: Նրանք խմբվեցին մի ինչ որ նեղ մուտքի մօտ, որ լայնատարած այլի ալ կողմում էր սեկն տալիս, և սկսեցին ձայներ հանել: Ազուաւին երգելու հնորէն չէ տուած. բայց այդ ձայները, որ ձանուած էին նրանց ծակ կոկորդները, այդ տխուր ու մռայլ այլի մէջ երգից էլ գեղեցիկ բան էին համարվում: Նրանք կանչում էին այն մեծ ոգին, որ նստած էր ներսում, ժայռերի ծոցում, աղաչում էին որ նա մի նշան ցոյց տայ: Ազուաւները չուտով կատարվեց: Սև մուտքի մօտ կախ ընկաւ մի անագին սուր: Նրա վրա ոսկի տառերով գրված էր. «Չարագործութիւնը իմաստութիւն է»: Բոլոր ազուաւները խոնարհ գլուխ տուին, չընեցին սրի առաջ: Նրանք այլ ևս յետ չէին նայում, եթէ նայէին, կը տեսնէին, որ կարմիր գետի մակե-

նում է իր պարտութիւնը, դիմելով եւրօպական կառավարութիւնների միջամտութեան, մինչդեռ սրանից մի քանի ամիս առաջ, երբ դեռ անկախութեան ձգտող կղզու դաշտերը չէին ներկայած քրիստոնէական արեւելով, նա չէր էլ ուզում լսել որ իր ներքին գործերն մէջ կարող է խառնվել քաղաքական եւրօպան:

Ուրախալի է մասնաւոր ձայնը, որ եւրօպական կառավարութիւնների մէջ, ինչպէս ցոյց է տալիս Պարիզի հեռագրից, այդ հարցում համբարախորհիւն է տիրում, և այդ համբարախորհիւնը թանգ արժէ մանաւանդ այն պատճառով, որ դեռ մի քանի օր առաջ Աւստրիան առաջարկում էր պարսկ Վրեթիկի արեւը՝ ապստամբութիւնը ջլատելու համար, իսկ մեծ Վերմանիան լսել անգամ չէր ուզում մի այնպիսի փոքրիկ կղզու անկախութեան և ապստամբական շարժման մասին, ինչպիսին է օրվայ հերոս Կրեթէի, ինչպիսի յոյների այդ օրինակելի հայրենիքը:

Կրեթէի հարցը խրատական է ժամանակակից քաղաքական աշխարհի պատմութեան համար.— մի ամսում, մի շաբաթում, նոյն իսկ մի օրում կարելի է կանգնեցնել անմեղների արեւան թափվելը և անհաշարել մահաձեռնական Փանատիկոսութիւնը, եթէ միայն այդպէս ցանկանայ մի աջած եւրօպան, եթէ միայն Բ. Գրանը՝ մի օր և է պետութեան կողմից արվող պահանջը չը զրոյթի մի ուրիշ պետութեան գաղտնի հրահանգներով և գաղտնի աջակցութեամբ: Միայն, համբարախորհիւն եւրօպան մի ամսում կարող է այնպիսի հանդիսաւոր լուծում տալ Արեւելից հարցին, որպիսի լուծում չէ կարող տալ նոյն իսկ եւրօպական պատմութեան գաղտնի արեւան անվերջ հոսանքը...

Երկրորդ գործը, սկսեց հանգարտ ալեկոծվել սարաւորի ցնդումներից: Այդ անագին սուր էր, որ այդպէս քարէքար, սարէսար էր զոյգել այս մեծ կարմիր գետը: Նա դեռ այնքան մեծ թըշուառութիւն չէր լինի, եթէ չունենար իր վրա այն անագին ոսկի տառերով գրած խօսքերը: «Չարագործութիւնը իմաստութիւն է».— դրանից էր փախչում գետը, դրա դէմ էր նա հարց ու փորձ պահանջում...

Տիրեց խորին լուսութիւն: Հայր ազուաւ նորից և նորից իր սե ձակաւոր խոնարհներին, նորից երկրպագութիւն տուեց և ապա բաց արաւ իր անագին կտուցը: Նա ասաց մի ոգեկոծիչ բան, որ միայն ազուաւի սրտին է ծանօթ.

— Այստեղ ամենքը իմ որդիներն են: Այնպէս էլ մէջ հայրն է իր որդիների լեզուի և սրտի տէրը: Եւ անա ևս, իբրեւ այդպիսի աէր, խոնարհութեամբ յայտարարում եմ, որ դու ևս տիեզերքի փառքը, ալ հրաշալի և սպառնելի իմաստութիւն: Քո ոսկի տառերը—ինքն արեւակն է: Մենք ամենքս ըստ ստրուկն ենք, անպիտան, զոյգուելի ստրուկ: Մեղաւոր ենք նրանով, որ միանգամայն դառնալով ըստ դրան առաջ ընկած չուն, մենք կորցրինք այդտեղ միայն հաշիւու չնորձը, որ գու առուել ևս մեզ ըստ անսահման ողորմածութեամբ: Անպիտան չանք, չանից էլ անպիտան ստրուկին պատժում են: Այնպէս իրա դեռ չէ եղել մի լեզու, որ յանդգին ծպուտ հանել այդ իրաւունքի դէմ: Պատիժը—դա վերելութիւն է ստրուկի համար: Եւ դու էլ ինչպէս կարող կը լինէիր ցոյց տալ աշխարհին թէ դու հիացմունք և նախանձ տարածող մի տէր ևս, եթէ չիմանայիր պատմել անարգ ստրուկներից: Բայց ըստ հանձարին անմահութ չէ և մի այլ հանձարմանը, մեծափառ աէր: Սա կարգ է, որ տէրը իրաւունք ունի զգլիւ իր ստրուկներից, իսկ

ՀԵՌԱԳԻՐ
(Ռուսաց գործակալութեան)

Կ. ՊՕԼԻՍ, 13 օգոստոսի: Երէկ, հայոց մի քանի եկեղեցիներում, աղօթքի մէջ հայոց պատրիարքական տեղապահ Բարթոլոմէոսի անունը յիշատակելու ժամանակ, նորից ցոյցեր տեղի ունեցան:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ Է ԱՆՅՅԷԼ

Երէկ, օգոստոսի 14-ին, լրացաւ Անդրկովկասեան երկաթուղու Փոթի-Թիֆլիսեան մասի բացման քսան հինգ ամիս կը: Այդ առիթով երկաթուղու վարչութեան մէջ կատարվեց մադթանը, վարչութեան պաշտօնեաների ներկայութեամբ:

Երկաթուղու քսանհինգամեակը մեր երկրի արդիւնագործական կեանքում կազմում է լուրջ սկզբնաւորութիւններից մէկը, մասնաւոր, երբ երկաթուղին շարունակվեց մինչև Բագու և Սև ու կատարեց ծովերը կապվեցին միմեանց հետ, և այդպիսով բացվեց առեւտրական փոխանակութեան և արդիւնագործական զարգացման համար մի լայն ստապել: Բագուի նախը, որ մինչև երկաթուղու գծի բացվելը կարողանում էր վճարել վրայով և ուրիշ ճանապարհներով արտահանվել ամենաշատը 30,000 պուդ, այժմ համարեա տասնապատկվել է և հասել է աւելի քան 280 միլիոն պուդի: Երկաթուղու գիծը անցկացնելուց յետոյ շատ նիւթեր սկսեցին միջազգային փոխանակութեան առաքկայ դառնալ, մեր երկրի հացահատիկները, բամբակը, բուրդը, զանազան մետաղները և զանազան բոյսեր դարձին իրանց վրա օտար երկրների ուշադրութիւնը:

Սակայն պէտք է խոստովանել, որ Անդրկով-

կասեան երկաթուղու ամենամեծ գործը եղաւ նախի արտահանութեան զարգացումը և նա չը կատարեց մեր երկրի արդիւնագործականների համար այն դերը, որ նրան վիճակված էր: Նախ երկաթուղու գիծը անցկացնելուց, որոնք ամայի և անբնակ էին, մամը դուրս թողվեցին արդիւնագործական և առեւտրական հին օրով վերջին տարիները երկաթուղու վարչութեան մէջ սկսվեցին յատուկ հազարգործիւններ արդիւնագործական զարգացման մասին, որոնք, սակայն, գործնական հետևանքներ դեռ չեն առաջ բերել:

Նորահարկերով երկաթուղային գործի սկզբնաւորութեան քսանհինգամեակը, մենք մեր կողմից կարող ենք ցանկալ, որ գոնէ այսուհետեւ աւելի արագ ընթացք ստանային մեր արդիւնագործական զարգացման ծրագրերը և չուտով անցկացնէին երկաթուղու գծեր դէպի Եւրասի, դէպի Արաբի ներքին հասանքները, և մեր երկրի ուրիշ, այժմ գոյաւարամտալի տեղերը:

Շարժաւորելով երկաթուղային գործի սկզբնաւորութեան քսանհինգամեակը, մենք մեր կողմից կարող ենք ցանկալ, որ գոնէ այսուհետեւ աւելի արագ ընթացք ստանային մեր արդիւնագործական զարգացման ծրագրերը և չուտով անցկացնէին երկաթուղու գծեր դէպի Եւրասի, դէպի Արաբի ներքին հասանքները, և մեր երկրի ուրիշ, այժմ գոյաւարամտալի տեղերը:

ՀԱՄԱՌՈՒՄԱԿԱՆ ՅՈՒՑԱՀԱՆԳԵՍՈՒՄ

Նիմի-Նովոգորոդ, յուլիսի 27-ին

Պատմական Նիմի-Նովոգորոդը նորից դարձաւ է իր վրա ամբողջ Ռուսաստանի ուշադրութիւնը: Այստեղ, նրա կրեթի պատերի տակ, մարդիկ ժողովել են ոչ թէ պատերազմական

այլ ևս ուշ էր: Կարմիր հեղուկի վերջին սաւերն էին դուրս գրվում նեղ խորշերից, երբ նրանք վրա հասան: Այդ ժամանակ նրանք լսեցին որ գետը փախչում էր իր ամենազարնուրելի թշնամուց:

— Ո՛վ է ձեր թշնամին, ձայն տուին ազուաւները:

Եւ նրանց չը մերժվեց պարզ պատասխանը: Ամեն տեղից գոռացին.

— Անամթութիւնը...

Մինչդեռ այդ անցքերը կատարվում էին մուծ խոռոչներում, ժայռերի զլուխ գրված հողմացոյց ծառը աղեղնով մրմունջներ էր տարածում: Նրա արմատների մի հատիկ թնելը, որ հողից խոնաւութիւն էր քաշում միշտ ծարաւից տապալկող ոտների համար, խրված էր կարմիր գետի մէջ և այրվում էր նրա անուշիկ կրակից: Նեղ անցքի մէջ նստած մեծ ոգին, որի սուրը այնպիսի հրճուածք էր պատճառել ազուաւներին, այդ լսեղծ ու վախտ արժատի պահապանն էր: Նստը դարեր էր տալու, մինչդեռ պահապանը ժամանակաւոր էր և այնքան միայն կարող էր նստել խոռոչում, որքան թող էր տալիս նրան կեանքի տեսակետութիւնը: Եւ անա այդ պահապանը այն օրվանից, երբ յաջողեւ էր իր նախորդին, շատ չարիքներ էր հասցրել լսեղծ արժատին իր անագին սրով, և մասնաւոր նրա վրա եղած ոսկի մակագրութեամբ: Կարմիր գետերը շատ տարիներ առաջ բուրդով խեղդել էին արմատը: Եւ մեր այժմեան գետը, որ նախընթացներից ստաւով էր ու կատաղի, սպառնում էր, չը նայած ազուաւների բոլոր ջանքերին, վերջին հարուածը տալ արժատին: Ուստի նա զանդաւանի տարածեց ամեն տեղ.

— Ա՛խ, այս ինչ է... Ես կարողում եմ ջրի բայց այս ինչքն են տալիս ինձ:

պատրաստութիւններ տեսնելու, կամ թշնամու վրա յարձակվելու համար, ինչպէս Մինինի և Պոթարսկու ժամանակներն էին, այլ Ռուսաստանի արդիւնաբերութեան և փողովորդի ինքնաճանաչութեան խաղաղ և հանդարտ հանդէս կատարելու համար:

Նիժնիի ցուցահանդէսը հաշուով 16-րորդն է ներկայ դարձած. առաջինը եղել է Պետերբուրգում 1821 թին, ուր, ի միջի այլոց, որովհետեւ էր չորս տարին մի անգամ և հերթով կազմել ցուցահանդէս Պետերբուրգում, Մոսկվայում և Վարշավայում: Այդ որոշումը թէև ճշգրտութեամբ չէ կատարվել, բայց, այնու ամենայնիւ, 1821 թինց մինչև 1882 թինը եղել են 15 ցուցահանդէսներ. դրանցից 6-ը Պետերբուրգում, 6-ը Մոսկվայում և 3-ը Վարշավայում: Պէտք է ասած, որ արդիւնաբերութեան և լուսավորութեան կենտրոնները Ռուսաստանում միմիայն և բացառապէս մայրաքաղաքները չեն. սաստիկ բարձրացել է և գաւառական քաղաքների նշանակութիւնը: Ներկայումս, երբ բոլորի ուշադրութիւնը դարձած է արեւելքի վրա, երբ վերջնապէս վրա է Միբրի մեծ ճանապարհի չինուսթիւնը, որտեղ և որ քաղաքում աւելի նպատակաւորմամբ էր ցուցահանդէսներ կազմել, եթէ ոչ Նիժնի-Նովոգորոդը: Ըստ հին ժամանակները Նիժնի հեռու արեւելքում համարվում էր մի այնպիսի կենտրոնակայութիւն, ուր ժողովրդում էին ուսուցող իշխանները իրանց թիկնապահներով, և պատերազմ մղում արեւելքը խաղաղացնելու համար. իսկ այժմ Նիժնի են ժողովրդում ամբողջ արեւելքից բազմաթիւ և բազմազան վաճառականներ և արդիւնաբերութեան արհեստագործներն արդիւնաբերութեան, որ եւրոպայի հետ առևտրական կապեր հաստատելու:

Վերջին, 15-րդ, ցուցահանդէսը բացվել է 1882 թին, Մոսկվայում: Այն ժամանակից Ռուսաստանը մի քանի անգամ մասնակցել է միջազգային ցուցահանդէսներին Պարիզում, Վիեննայում, Լոնդոնում, Ֆիլադելֆիայում, Կոպէնհագէնում, Չիկագոյում և այլն, այլ և շատ մասնաւոր ցուցահանդէսներ բացվել են պետութեան դասնական կողմերում: Մինչև 1882 թինը բոլոր ցուցահանդէսները կազմել են մասնաճիւղաբային, և ցոյց են հանել Ռուսաստանի արդիւնաբերութեան փոքր մասը միայն: 1882 թին Մոսկվայի ցուցահանդէսը ստացել էր արդիւնաբերութեան-գեղարուեստական անունը: Այդ ցուցահանդէսի ծրագրի մէջ մտնում էին մի քանի բաժիններ, որից մէկը գիւղատնտեսական, անտառագործական և անասնապահական: Բացի դրանից, այդ

ցուցահանդէսում առաջին անգամ երևացին զինուորական, ծովային, ուսումնական, դպրոցական, առողջապահական և տնայնագործական բաժիններ: Վերջապէս, այնտեղ բոլորովին առանձին ցոյց էին հանված Ֆիլիպիններ, Լահաստանը, Կովկասը և Թուրքեստանը: Մոսկվայի ցուցահանդէսը տուել է շատ թանկագին նիւթեր՝ Ռուսաստանի տնտեսական առաջադիմութեան հարցը վճելու համար: Ռուսաստանը բաւական առաջ է գնացել, և օտարները, այսինքն, 1882 թին Մոսկվայում, մնացել էին դարձապէս մտածելով, թէ Ռուսաստանի արդիւնաբերութիւնը որքան առաջ է գնացել: Այն օրից անցել է 14 տարի. այդքան ժամանակվայ ընթացքում Ռուսաստանը խաղաղ զարգացել է, բնական է, որ նրա արդիւնաբերութիւնը այժմ անհամեմատ աւելի մեծ պիտի լինի, քան այն ժամանակի Ալիստանը և արդիւնաբերութեան մէջ ուսուցող արած ամենախոշոր առաջադիմութիւնը ցոյց տուեց, թէ ժամանակ է նորից յետնապել անցած ճանապարհի վրա. ուստի և վճելով «նրկայ թին» բանալ Նիժնի-Նովոգորոդում 16-րդ ցուցահանդէսը: Այդ ցուցահանդէսը միանգամայն ազգային բնատրուածիւն ունի, այսինքն ցոյց հանած առարկաները և նիւթերը պատրաստված են միմիայն Ռուսաստանում. թող է տրված, իբրև բացառութիւն, միմիայն գեղարուեստական արտադրութիւնների համար, որոնք կարող են պատրաստվել և արտասահմանում, այն էլ ուսուցող գեղարուեստագէտների ձեռքով: Դասակարգութեան հիւր ընդունված է 1882 թին Մոսկվայի համառոտական ցուցահանդէսի ծրագրը. բայց նա զգալի չափով լրացած է. մտնում են նոր բաժիններ, — ձիաբանութեան, որսորդութեան, ձկնաբանութեան, անտառային տնտեսութեան, գեղարուեստական-արդիւնաբերութեան, շինութեան, ինժեներութեան և նաւագնացութեան: Բացի դրանից, Միբրի, Միջին, Ասիայի, հեռու հիւսիսի էկսպոնատները համար չինում կան առանձին բաժիններ, իսկ Կովկասի, տարաբարդագործ, ցրված են այլ և այլ բաժիններում:

Բոլոր բաժինների թիւն է 20, այն է՝ 1) Գիւղատնտեսութիւն. 2) Ձիաբանութիւն. 3) Ընտանի կենդանիներ. 4) Աղբիւրներ, պտղաբերութիւն և պարտիզանութիւն. 5) Որսորդութիւն, ձկնաբանութիւն և այլն. 6) Անտառային տնտեսութիւն. 7) Հանքային գործ և մետաղաբանութիւն. 8) Գործուածքներ թելանման նիւթերից (волокнист. вещества). 9) Գործարա-

նալ Աստուծու ստեղծած մեծ աշխարհն էր տալով: Այժմ դէպի ուր գնալ:

— Կաթնի ու մեղրի երկիրը... Կանչեցին բոլոր աղբիւրները:

Հեռու էր ճանապարհը. Բայց ով չէր յանձն առնի ամեն տեսակ ներդրութիւն՝ մի այդպիսի երկիր տեսնելու համար:

Աստուած է ժամանակի և տարածութեան տէր: Ոչ ոք չէ հաշուել և չէ կարող հաշուել թէ որքան տեղ անցաւ գետը և որքան ժամանակ նա անհամբեր սպասում էր ցանցակցած տեղին: Եկաւ և նա, այն աշխարհը, որին անուն էին տուել վաթիս և մեղրը: Դա մի կատարեալ հրաշք էր: Հեղեղաբերութիւն էլ չի գտնվի այդպիսի մի բան: Աստուած, երևի, այդ կողմն էր ամենից շատ սիրել և ոչինչ չէր խնայել նրան զարդարելու, գեղեցկացնելու համար: Տիրում էր մի անասուն, անկարագրելի չեղելիութիւն. այն տեղ ինչ էլ մի ուրիշ տեսակի էր, այնքան զարմանալի, ցերեկն ու գիշերը բոլորովին ուրիշ բաներ էին: Մի խօսքով — դա երկրի նմանութիւն չունէր. առաջին անգամ նրան տեսնողը կարծում էր թէ իրենք են հասել: Աշխարհի սովորութիւնն է, որ աղբաբաժնի ամեն տեսակ ցնցոտիներից, երբ մի չեղել, հարուստ ու փայլուն տեղ է ընկնում: Այդպէս էր և մեր կարմիր գետը: Նա աւելի ևս կարմրեց: Ամառում էր իր գրութիւնից: Ինչ կասեն այս տեղերը, երբ կարծած մի խեղճ ու աղբաւ տեղից են եկել այդ կարմիր, այրող սաղմը: Հրաշքներից շարքաւած երկիրը այդպիսի բան չէր տեսել հարիւրաւոր տարիներից ի վեր: Եւ այժմ ինչ երեսով կանգնել բախտաւորի առաջ: Կաթնի ու մեղրի երկրի անունը, ճշմարիտ է, շատ էին լսել հարիւր ու մի սարերի ետևում կորած տեղերը, բայց լսածը ուրիշ էր, իսկ տեսածը բոլորովին

նական և արհեստագիտական արտադրութիւններ (производства). 10) Գեղարուեստական արդիւնաբերութիւն. 11) Տնայնագործութիւն (хусл. тар. пром.). 12) Մեքենաներ, մեքենագործութիւն և էլէքտրոտեխնիկա. 13) Միբրի և առևտուր Ռուսաստանի, Չինաստանի և Եսպոնիայի հետ. 14) Միջին Ասիա և Ռուսաստանի առևտուր Պարսկաստանի հետ. 15) Չինուորական բաժին (военный отделе). 16) Չինուորական — ծովային բաժին. 17) Չինուորական — ինժեներական գործ, գետային և ծովային վաճառականական նաւագնացութիւն. 18) Գեղարուեստ. 19) Ժողովրդական կրթութիւն, ժողովրդական առողջապահութիւն, բարեգործութիւն, օգնութիւն ցաւագարներին և աղատունը ջրում խեղդվողներին. 20) Հեռու հիւսիս:

Ցուցահանդէսի բաժիններին վերաբերեալ բոլոր աշխատանքները մասնատրված են համապատասխան միմիայնութիւնների և ընկերութիւնների մէջ. իսկ ցուցահանդէսի ընդհանուր ղեկը գտնվում է Ֆինլանդների միմիայնութեան ձեռքում:

Թղթական

ՄԻՆԶԵԻ ԵՐԲ

Ախալքալաքի գաւառի Չամչուրա գիւղում մի երիտասարդ, սրանից մօտ տասը տարի առաջ, սիրահարվեց մի օրիորդի վրա: Նրանց մէջ կար խնամքական չորս աստիճանի չընտանիքի ներքեւ տան մէջ: Չը նայած այդ արգելքին, երիտասարդը և օրիորդը յօժարակամ միմիայնութիւն կենակցելու, ինչպէս եկեղեցական օրէնքով պատկանում էր, առանց այդ ծէսը կատարվելու: Տուած խօսքը նրանք հաւատարմութեամբ և առանց զեղծման պահանջին ամբողջ տասը տարի: Այդ տասը տարվայ ընթացքում անթիւ յայտարարութիւններ, խնդրագրեր, աղերսագրեր են ուղարկվել տեղական գործակալին, կառավարութեան, կոմսատորիային, Մինոգին և վերջապէս Կաթնիկոսին՝ եկեղեցական օրէնքով պատկանելու թոյլտուութիւն ստանալու համար: Դրանից զատ՝ առանձին մարդ է գնացել Վահագնի պատկան թոյլտուութիւն խնդրելու այդ երկու անմեղների համար, զոնէ շուրջ յօրինակ այլոց. բայց այս բոլորի հետեանքն եղել է միայն մերժում:

Կաթնի ժողովրդի ճշնող կարծիքը, հոգևոր միմիայնութիւնից զրկվելու, կեանքի դառն փորձը վերջի վերջոյ ստիպեցին այդ անմեղ տանջվողներին յետ վերցնել տուած խօսքը: Անա տա-

նորի բան: Ոչ ոք, ոչ ոք չէր կարծում թէ Լաւութիւնը, գեղեցկութիւնը կարող են հասնել այս աստիճանին: Ոչ, ճանապարհը սխալ է: Թշուառ, զգրված ու աղբաւութեան վերջին ծայրին հասցրած երկրից եկողի տեղը չէր այդ փափկութիւնը, այդ չեղելիութիւնը: Մի կտոր կոշտ հացը արտասուքով թրջելու և այդպէս ուտելու բախտը ստացած թշուառը — աշխարհի կարգ է — պիտի բախտաւորներից հեռու լինի, մենակ իր ցաւերի հետ, թողված իր ճակատագրին: Եւ գետը մի ամբողջ օր կարծած էր թէ չուտուի ամօթից: Սրբին խօսվում էր յետ ու յետ գնալու մասին...

Բայց կաթնի ու մեղրի երկրի կախարհաւորութեան անվերջ էին... Ինչ էր այն միմիայնութիւնը, որ փռված էր նրա վրա: Դա ոչ հասարակ օդ չէր, որ ծծում են կենդանիներն ու բոյները: Դա մի ուրիշ հրաշք էր, որ հիւսված էր երկնային երգերից: Այն էլ ինչ երգեր: Ասում են, երկրից շատ անգամ է նախանձվում այդ երկրի վրա, տեսնում է կապուտակը, հրաշալին՝ թէ ինչ և ինչ գործեր են կատարվում իրանից ցած, ինչ երգեր են երգում միլիոնաւոր բերաններ. և նրա նախանձը այնքան է բորբոքվում, որ նա պատրաստվում է ցած իջնել և այդ երկրում, այդպիսի խելքի, այդպիսի հրաշալի գործերի և հարիւրաւոր ստիպել հրաշալի երգերի տէր արարածին: Իսկ ասում են, ասում էին, ժամանակը, երբ երկիրը այլ ևս չի գիմարնայ, նա ինքը ամենամեծ յօժարովեամբ էր բոլոր հրեշտակներն ու աստուածային ձայները կը վերցնի ու կիջնի կաթնի ու մեղրի երկիրը և կը դարձնէ այդ տեղը սուրբերի, հարիւրաւոր հայրապետների երազած դրախտ...

Երգերը երբեք չէին դադարում. երբեք: Գիշեր ու ցերեկ, ամառ ու ձմեռ. նրանք կանգնած էին

որ տարի միասին ապրելուց յետոյ, օրէնքի խնամութիւնը, մարդկային անգիտութեան անսահմանութիւնը զգալուց յետոյ, խորտակված արտով երկու ամսանիւնները ստիպվեցին արտասուքը աչքերին հրաժեշտի ողջոյն տալ միմեանց:

Դեռ այսքանը ոչինչ: Նրանց բաժանվելուց և ուրիշների հետ պատկվելուց մի քանի ամիս յետոյ, նոյն տեսակ չորս աստիճանի խնամքական չընտանիքն ապակի թոյլտուութիւնը ստացվեց Մինոգից մէկի համար, և նա յունիս ամիս սկիզբներին, հոգևոր իշխանութեան թոյլտուութեամբ, եկեղեցական օրէնքով պատկվեց իր համագիւղացի մի օրիորդի հետ (անձնաւորութիւնները մեղ ծանօթ են):

Դա չէ բոլորը. խնամքական չորս աստիճանի չընտանիքն ապակի թոյլտուութիւն, անցեալ 1895 և այս 1896 թականների շրջաններում՝ հոգևոր իշխանութիւնից, (մեր գիտեցածը մեր գաւառում) խնդրել են 5—6 հոգի: Նրանցից մէկին արգելված, միւսներն թոյլտուրված է պատկվել: Վահագնից արգելված չորս աստիճանի խնամքական չընտանիքն ապակի թոյլտուութիւնը ստացվեց Մինոգից, Վահագնից արգելվելուց մի երկու ամիս յետոյ:

Բաւական չէ, որքան զեղծումներ կատարվեցին հոգևոր կառավարութեան գործերում: Մեր ժողովուրդը այլ ևս անկարող է դիմաւոր: Մինչև երբ:

Գիւղական ուսուցիչ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Кассы чернорабочихъ», Г. О. Титранова, «Кассы для рабочихъ», նոյն հեղինակի, 1896. С. Петербургъ.

Մենք ստացանք Պետերբուրգից պ. Գրիգոր Տիգրանեանի այդ երկու գրքերը, որոնց նիւթն է բանուոր դասակարգի համար հիմնվելը դրամարկերի խնդիրը: Երկրորդը, որ կրում է «Кассы для рабочихъ на фабрикахъ, заводахъ и промышленностихъ предприятий въ Россіи» վերնագիրը, աւելի ընդհանուր նշանակութիւն ունի, և վերաբերվում է զանազան գործարանների և ձեռնարկութիւնների բանուորներին. իսկ առաջինը յատկապէս աչքի առաջ ունի ձեռքբերում աշխատող բանուորներին: Գործարաններում և զանազան հիմնարկութիւնների մէջ գործող բանուորների թիւը ներկայումս հասնում է երկու միլիոն հոգու: Այդ մարդկանց աշխատանքով և նրանց սպասած առողջութիւնով է արդիւնաբերվում այն բոլորը,

հրաշալի երկրի վրա: Ուստի կարմիր գետն էլ լսեց նրանցից մի քանիսը: Տէր Աստուած, ինչքան էին դրանք, ինչ ձայներ, ինչ մտքեր: Միմեջ ու է աշխարհում կարող է մնալ ցաւ ու վիշտ, քանի որ կանգուն ու հրաշալի է կաթնի ու մեղրի երկրից: Եւ միմեջ արտասուքը, հեծեծանքը, թշուառութիւն կան երկրի տակ: Ձայները, հրեշտակային ձայները, որոնք ամեն ուղղութեամբ կտրում են օդը, որոնք անխոնջ ու անընդհատ անասուն քաղցրութիւն են տարածում ամեն տեղ, հաւկայանում են մի հրաշալի պարզութեամբ, որ այստեղ կաթնի կաթնի ու մեղրի այս հայրենիքում, անթիւ աղանջներ պատրաստ են լսել, անհամար սրտեր պատրաստ են պայթել զգացմունքից: Դէպի այդ լայն բացված, սիրող սրտերը ուղղվում են բոլոր հաւաքանքները աշխարհի չորս կողմից: Մեր գետը մի ակնթարթում հասկացաւ որ ինքը բոլորովին սխալված չէր:

Եւ իրաւ, նա կաթնի ու մեղրի երկրում արագ տարածեց յուզմունքը, խօսք ու զրոյց: Սովակաները անմասն ձայնով երգում էին նրան, կախարհող լեզուով բացատրում էին նրա ամբողջ պատմութիւնը: Երբ է հանգստանում հասնալով — Միայն այն ժամանակ, երբ նրան հակառակում են, երբ ճանաչում են թէ նա իսկ որ հասնալ է: Բացի սովականներից կային և գիշերասէր չղջիկներ. նրանք հակառակ ձայներ էին հանում, որովհետեւ հրաշքների աշխարհը դեռ չէր գտել այն միջոցը, որով չղջիկի բերանում կարելի լիներ մի ուրիշ տեղից դնել: Կարմիր գետը հանգստութեան անմասն ժամեր էր անցկացնում: Ասել էին նրան, որ կաթնի ու մեղրի աշխարհը միմիայն սովականներն է լսում:

(Կը շարունակվի)

ինչ ունի Ռուսաստանի արդիւնադրութիւնը: Գործարանական կեանքում զգալիորէն շատ յաճախ են կրկնուում և բանւորներին մի յայտնի մասը զոհ է դառնում զանազան պատահարներին: Օրինակ, 1893 թւի հաշուով, մօտ կէս միլիօն հանքային բանւորներէն մնացել են 10,271 անձ, որոնցից 333 մեռել են, իսկ միւսները ստացել են աւել կամ պակաս ասորիճանի: Զարդ և զրկանք: Արտասահմանում արդէն հիմնված են բանւոր-ներին համար նպատակ դրամարկղեր և հրատա-րակված են յատուկ օրէնքներ: Ֆինլանդիան եւ հետեւէ է նրանց օրինակին. իսկ մեծագոյն մասը դեռ լուրջ փորձեր չէ արել այդ գործի վերաբե-րութեամբ, և պակասում են յատուկ օրէնքները:

Ալաբամասի որդը՝ Գ. Տիգրանեան, աչքի առաջ ունենալով չօչախած խնդրի կարեւորութիւնը, պատ-րաստել է մանրամասն դեկլարացիոն, որը նա պէտք է ներկայացնի Նիւթի Նովոբորոճում բացված ար-դիւնադրութեան ժողովին (երկրորդ բրօշուր): Յանկար է, որ ժողովը համէր դրական հետե-ւանքներ է զարկ տաք՝ այդ կարեւոր խնդրը չու-տով իրագործելու Ռուսաստանում:

ՆԱԽԱԿ ԼՊԳԻԻԻՑ

Օգոստոսի 8-ին

Քրեական հրոսակներին արշաւանդները դէպի Սուրբաշու գաւառը՝ գնալով աւելի և աւելի լուրջ կերպարանք ստացան: Իր ժամանակին հաղորդվեց արդէն, որ քրդերը տարան Կողմ գիւղից անասուններ, այնուհետեւ փախցրին իշակը մաւալի դաշտերից մի քանի անասուններ, իսկ վերջերս դրանց ահաւոր յարձակումներին են-թակալ է Կաշաուռու հայաբնակ գիւղը, որ վա-րուց հետէ իրաւամբ պարծենում է իր զաւակ-ների քաջութեամբ, թէ և այս անգամ նա էլ ստիպված եղաւ ծանր նիւթական զօհեր տալ: Երկու Մարտիների միջնալայրում, Սարգսբուրգի կաշված տեղի մօտ, վերջերս յայտնվեց քրդերի մի մեծ զինւոր՝ մի քանի հարկու տնից բաղկա-ցած, այդ քրդերը երեք պետութեան սահման-ների միջնալայրում բռնւ զինուոր, իրաւուն և ոչ մէկի հպատակութիւն չեն ընդունում և ամբողջ զինւոր պարագում է յատկապէս աւազակութեամբ: Ահա այս գիւղի բնակիչներն են, որոնք հետ-զհետէ երեք անգամ յարձակում գործեցին Կաշ-բուռու գիւղի վրա և տարան նրանց նախրից ամենալաւ տնային անասուններ, մօտ հարիւր հատ: Կաշաուռուցիները, զրկված լինելով զէնք կրելու հնարաւորութիւնից, անկարող եղան յետ խել իրանց անասունները, մինչդեռ նախկին տարի-ներում զէնքը ձեռքին դաշուռուցի երիտա-սարդների արի խումբը այսպիսի զէնքերում կամ չէր տալիս ոչ մի աւար, կամ եթէ յանկար-ծակի ընկնելով, քրդերը տանում էին մի քանի անասուններ, անպատճառ ստիպված կը լինէին կրկնակի թւով անասուններ յետ տալ: Նոյն իսկ թիւրքաց սահմաններում նրանց հալածող դաշ-բուռուցի քաջերին: Այս անգամ խեղճերն ստիպված եղան զինել օրինական ճանապարհի մի քանի հոգի, անհրաժեշտ թղթեր վերցնելով իրանց հետ, անցան սահմանը և ձեռնառային վերադարձան: Վերջապէս կառավարութիւնն էլ ուշը դարձրեց. — ղէպի այդ սահմանները մօտ 200 հոգուց բաղկացած մի գունդ ուղարկվեց: Ցարաբաղաբար, ինչպէս պատմում են, զօրքերի շարժման մասին քրդերը չուտով տեղեկութիւն են ստանում իրանց բարեկամ մի քրդի միջոցով, որ չափարի պաշտօն ունի մեր կողմերում, և շտապով հեռանում են թիւրքաց սահմանները, մեր զօրքերը սահմանից չեն անցնում: Այսօր լսեցինք, որ ղէպի այդ սահմանները դարձեալ զօրք ուղարկվեց: Ասում են, որ նոյն տեղը՝ նոյն քրդերին հայածելու համար եկել են և պարս-կական զօրքեր:

Ա. Ասարանեան

ՆԱԽԱԿ ՄԵՐՈՎԻՑ

Յուլիսի 28-ին

Մեր երիտասարդները անգործ չեն ուղում մնալ: մտադրվել են մի ներկայացում տալ յօգուտ հիմն-վելի գրադարան-ընթերցարանի: Յանկանում ենք աջողութիւն: Թագադրութեան առիթով ժողոված 500 սուրբին, որով ունանք ցանկանում էին բա-նալ գրադարան-ընթերցարան, մինչև այսօր չէ գործադրուած որ և է նպատակի: Հետաքրքիր է

խմանալ, երբ և ինչ նպատակի են ուղում գոր-ծադրել:

Այստեղի քահանայի հրաւերով անցեալները ծխակահուրի ժողով կայացաւ աղօթատան բա-զում, մի նորեկ տիրացուի խնդրի մասին խոր-հելու համար: Ժողովում քահանայ յայտնեց ծխա-կաններին, թէ որովհետեւ նորեկ տիրացուն իր կարգադրութեամբ է այտեղ եկել, ուստի ժողո-վականները կանչված են որոշելու տիրացուի ամսական ուժերը:

Որովհետեւ ժողովականները այդ մասին տեղե-կութիւն չունէին, բացարձակապէս մերժեցին քահանայի առաջարկութիւնը, զի սաւորապէս նրա համար, որ տիրացուն բացի տգէտ լինելուց, նաեւ վատ համբաւի տէր մարդ է: Այդ պատճառով ժո-ղովուրդի և քահանայի յարաբերութիւնները լար-ված են... Ինչպէս լուծւո՞ւ է, քահանայ լինել է ինչ միջոցներով և լինի, մեզ վրա տիրացու կար-գել իր ցանկացածին: Սակայն զեւթար թէ ա-ջողութի:

Ամարային տօթերը մեղանում երկար չարու-նակելով, ունենում են վատ հետեւանքներ: Տի-ֆը չըջակալում առատ հունձ է անուտ: Քաղաքն էլ վարակվել է այդ հիւանդութեամբ: Բայց չնոր-հաւ ձեռք բերված բժշկական լուրջ միջոցներով, մահվան զէպեր քիչ են պատահում:

Բ.

ՆԱԽԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԱՆ

Միւլան, օգոստոսի 2/14-ին

«Մշակի» վերջին համարներից մէկում հայ երգիչներին մասին տպած լուրի մէջ, ի միջի նայ-լոց, իմ մասին տպած էր, որ իբր թէ ես հրա-ւիրված եմ խաղալիս օպերային խումբը: Այդ լուրը ճիշդ չէ, որովհետեւ ես այժմ երգում եմ խաղալայում և արդէն պայմանաւորված եմ մինչ-և զեկտեմբեր ամիսը: Թէ և ինչ հրաւիրել էին խաղալ, Այնի և Օդեսայ, իտալական օպերան, բայց պայմանների մէջ չը համաձայնվելով, դերա-դասեցի մերժել և մի տարի էլ մնալ խաղալա-յում երգելու:

Ա. Կոստանեան

ՆԱԽԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԱՆ

Շուշի, յուլիսի 24-ին

«Մշակ» լրագրի № 73-ում տպագրված էր խանդանդի մի թղթակցութիւն իմ մասին, որի առիթով խնդրում եմ տպագրել հետեւեալը: Ար-դարեւ, ես ձեռնադրվել եմ քահանայ խանդանդ-ցիներին համար սրանից վեց տարի առաջ, և չէնց այն ժամանակից հոգեւոր իշխանութիւնը ինձ հաս-տատեց նաեւ թեմական տեղւոյութեան պաշտօնում: Իմ բացակայութեան ժամանակ խանդանդու հայ հասարակութիւնը կառավարել են տեղապա-քահանաներ և երեւմե երկեակ: Ժողովրդա-կաններից երեք բողոք եղած չէ ինձ ղէմ: Կարապետ եպիսկոպոսի օրով ես վարձատըր-վել եմ օպերաներով, ոչ որպէս քահանայ, այլ իբրեւ պաշտօնական անձ, և ես, զգալիաբար, մինչև այսօր ժամանակ չունեցայ դարձադրել այդ պարգեներով և պարգեները մնում են լոկ թղթի վրա: Խաղալով ճիշդ է, որ ես տեղափոխվել եմ Շուշի, յարգելի հանգամանքներից ստիպված: Չեւ-նաղովելով քահանայ և զգալով քահանաների ան-միտթար վիճակը, առաջին պարտքս և եղել ժո-ղովրդականների ուշադրութիւնը հրաւիրել քահա-նայի վիճակը բարելոյելու, և վերացնելու տիրող մուրացկանութեան եղանակը: Այդ խնդրի առի-թով շատ են աշխատել քննիչ Յ. Տէր-Խաչա-տրեանցը և Ա. Կարապետեանց (այժմ հանդու-ցեալ), բայց մնացել է անհետանալ: Տեւեմբեր ու ժողովրդականներին զրգում են ինձ ղէմ, երկու շաբթեայ փոքրագոյն եմ համարել հրաժարվել քահանայութիւնից: «Անձնական տկարութիւնից» անկարողանալով շարունակել քահանայական պաշ-տօնս, խնդրում եմ ազատ կացուցանել ինձ այդ պարտականութիւնից և համարել ինձ հրաժար-ված ազատ քահանայ ի 14 յուլիսի 1895 ամիս: Հոգեւոր իշխանութիւնը ինձանից հիւանդութեան վկայական պահանջեց, բայց ես իսկապէս հիւանդ չէի, տկարութիւն բաւ գործարարել քաղաքա-կանութիւն էի համարել: Հրաժարվելուցս տարի է անցել, և ես թէ և յաճախակի գնացել եմ խա-նդանդի, մինչդեռ ժամանակ խնդրել եմ հոգեւոր իշխանութիւնից՝ վերջապէս ինձ ազատ կացու-ցանել պաշտօնիցս: Հասարակութիւնը ինձ վերջին

անգամ, ժողովի ժամանակ խնդրեց մնալ, բայց ես կրկին հրաժարվեցի, պատճառ բերելով որ նիւթական պայմանները թույլ չեն տալիս:

Թղթակցութեան մէջ յիշած երկխալի ղէպը այնպէս է պատահել: Մի հիւանդ յղի կին ան-ժամանակ ծնում է երեխայ. պատահում է քա-հանայ և իսկոյն մկրտել են տալիս: Մի քանի ժամից յետոյ երեխան վախճանվում է, և նրանք, փոխանակ քահանայ հրաւիրելու ինձ կամ մի ու-րիշին, իրանք են հողին յանձնում: Բացատրու-թիւն պահանջված ժամանակ՝ մեռելատէրը ա-ռաց. «Մինչև անգամ ափսոսում ենք, որ 50 կօ-պէկ ենք տուել քահանային և մկրտել տուել: Ինչ անի քահանայ, երբ ննջեցեալը ծածուկ են տանում թաղում, քահանայ չեն կանչում, միայն նրա համար, որ քահանայի փող չը տան, ծախս չանեն:

Պետրոս քահանայ Տէր-Յովհաննիսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ, օգոստոսի 14-ին, Թիֆլիսի նահան-գական բանտի բախում պէտք է կախաղան բարձրացնէր Նիկոլայ վարդապետին սպանող Սեփան Կալմախելիճէ, համաձայն դիւնորական դատարանի վճիռն:

Մեզ հաղորդում են Էյմթանից, որ այժմ, ձե-մարանից աւարտված մի խումբ երիտասարդ արեղաների մէջ ձգտում կայ արտասահման գնալ և առաւելած արանութիւն սովորել: Մենք այդ ձգտումը համարում ենք կարեւոր և առա-կան: Եթէ այդ երիտասարդ արեղաները ան-կեղծ կերպով ուղում են օգտաւէտ լինել ժողովու-րդին և կամ եկեղեցուն, թող մտնեն ժողովրդի մէջ և գործեն: Հաւատարմութեամբ ենք, հաստաւա-ծարանութեամբ ղեկավար անարժաններին ոչ ար-ժանաւորութիւն կը տայ և ոչ էլ խելը:

Մեր հեռագրական գործակալութիւնը «պօ-լիտիկայով» էլ է զբաղվում, դրա արդեցոյցը գտնում ենք Գ. Պոլսի այսօրվայ հեռագրի մէջ: Նկարագրելով Բարթոլոմէոս ուղարկատու-տե-ղապահի ղէմ օգոստոսի 12-ին եղած ցոյցերը, գործակալութիւնը ասում է՝ «опять происхо-ди манифестации» (նորից ցոյցեր եղան): Ուրեմն էլ մի անգամ ցոյցեր են եղել: Երբ և ինչպէս, —այդ մասին գործակալութիւնը «պօլիտիկա-նական» ենք, և միայն այժմ է խստորանում, այն էլ ի միջի ալապ: Վատահանում ենք կարծել, որ մեր հեռագրական գործակալութիւնը թիւր-քաց գործակալութիւն չէ, և ուրեմն «պօլիտի-կա» անելու պէտք չը կայ...

Մեր ժողովրդական գրող Ղազարոս Աղայեան այս օրերս իր ծննդավայր գիւղից եկել է Թիֆ-լիս, և նորից պէտք է վերադառնալ գիւղը, մի-ջոց չունենալով քաղաքում ապրելու ջանկարի է, որ մի որ և է կերպով միջոց արվել մեր ծե-րունի գրողին՝ ապրել քաղաքում, մօտիկ մեր գրական շրջաններին, և նուրբվել գրական աշ-խատանքներին:

ԳՐՈՒՅՑ մեզ գրում են. «Մեր վիճակային հո-գեւոր իշխանութիւնը շատ լաւ գիտէ գրել և հրա-մայել, բայց գործ կատարել՝ շատ քիչ: Օրինակի համար, երկու տարի առաջ հոգեւոր իշխանու-թիւնը չըջաբերակնում պահանջել է արքունի ուսումնարաններում ծառայող հայ կրօնաւար-ների անուանական ցուցակը, բայց թէ այդ գոր-ծը ինչպէս վերջացաւ կամ ինչ հետեանք ունե-ցաւ, գաղտնիք է: Օրէնքով ամեն մի քահանայ կարող է կրօնաւար լինել, բայց թէ արդեւ հոգեւոր իշխանութիւնը աշխատում է ընտրել այդ պաշտօնի համար ցնեղաւորներին ու արժա-նաւորներին՝ երբեք: Ինչ հարկաւոր է գիտու-թիւն, ցնեղ, բաւական է, եթէ ֆարաջալով է:

ՂԱՄԱՐՈՒՄ գիւղից (Երեւանի գաւառ) մեզ գրում են. «Մեր գիւղի գաւառում ընտրվում է 1,049 տան համար, որոնցից միայն 200 տունն է թուրք: Այնպիսին է, որ ձայների մեծամաս-նութիւնը հայերինը լինելով՝ գաւառն միշտ ընտրվել և ընտրվում է հայերից: Սակայն ինչ-պէս ասում են, —հայը հայով կառավարվել չը գիտէ: Այս մի տարվայ ընթացքում Երեւանի դատաստանաւորները մեր գիւղի զանազան խա-րախ անձանց կողմից այնքան խնդրել է ու-

ղարկվել, որքան չի ուղարկված ամբողջ գաւա-ռից, և բոլորը լի գրապարտութիւններով, այս կամ այն անձնաւորութեան միտաւոր համար: Նոյն իսկ դատաւորները ձանձրացել են շարու-նակ դրանցով զբաղվելով: Եւ այդ բոլորը պակ-վեց նրանով, որ հայ գաւառն զրկվեց իր պաշ-տօնից, և նրա տեղ նշանակվեց թուրքը:

ԱՐՏԱԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պոլսից մեզ գրում են. «Պոլսի մէջ յու-ղումը նորէն սկսած է տիրել թուրք ժո-ղովուրդը սատակի զրգումած է երկար առե-նէ ի վեր կառավարութիւնը ամսական չվճա-րելուն համար. չղեկներու, թրամուէներու և երկաթուղիի կառավարելու մէջ թուրքերը բարձ-րաձայն սկսած են զփոփոխութիւն յայտնել այդ մասին. տեսարաններ ալ պակաս չեն. թուրք դի-նուորականները սովորութիւն ըրած են իրենց գնած իրեղէններուն դրամը կամ չվճարել և կամ սակարկուած գնել պակաս վճարել, առարկելով որ ամսական ստացած չեն: Պէտք է նկատել որ ամսականներու ընդհատումն ներուած թուրքե-րուն մեծ մասը սատակի զայրացած են հայերուն ղէմ, իրենց անօթի միտաւոր պատճառ համարե-լով զանոնք:

«Times» լրագրի խօսելով Կրեաէ կղզու մա-սին, ասում է. «Աւստրալիացիական պետական գործիչները կարծում են, որ ընդհանուր խաղա-ղութիւնը կախված է status quo պահպանե-լուց, մինչդեռ Անգլիան, որ ուրիշ ինչդիւրե-րում չէ հակառակում Աւստրալիային, այն կար-ծիքն ունի, թէ Թուրքիայի երջանկութիւնը և ընդհանուր խաղաղութիւնը ուղղակի կախված է նրանից, որ սովորաբար հպատակներին արվել լաւ կառավարութիւն: Անգլիան պնդում էր, որ Հայաստանում մտնվեն ընթերցիներ, որպէս դի գրանով ամրանայ Թուրքիայի իշխանութիւնը, բայց նա չէ կարող ամենին Թուրքիայի «պօ-լիտիկային» (ստիկանի) դերը խաղալ, մասնակցե-լով Կրեաէ կղզու պաշարման:

Բէյութի գործակալութեան օգոստոսի 13-ի հեռագիրը, Կ. Պոլսից՝ յայտնում է, որ Աղանա-յի անգլիական փոխ հիւպատոսը ճանապարհվել է Ջէյթուն հետադառնալ գաւառի գործերի զը-րութիւնը: Ֆիցմօրիս թիւրքական պատուիրակ-ների հետ շարունակում է պտտել Ուրֆայի չըջակալը, օգնելու, որ մահմետականացրած հայերը իրանց նախկին կրօնին վերադառնան:

«Русскія Вѣдомости»-ի մէջ կարդում ենք, «Բ. Դուռը, ինչպէս հաղորդում են եւրոպական լը-րագիրները, ամենից առաջ կամենում էր հայոց պատրիարքական տեղապաճ ընտրել իր արաւ-նակ Յովհաննիսեան եպիսկոպոսին: Բայց յետոյ զանվեց մի աւելի յուսալի մարդ, այն է Բրու-սայի նախկին առաջնորդ Չամիչեան եպիսկո-պոսը, որ երկար ժամանակ ստանում էր Բ. Դուռից առանձին ուժեր՝ ամսական 30 լիւրա: Նրան էլ նշանակեց Բ. Դուռը և իր այդ որո-չումով ամենակոպտ կերպով ուսնակոխ արեց հայերի ընտրական իրաւունքը: Հայ ժողո-վրդի վաղեմի իրաւունքների այդ երժույթնը չափազանց զփոփոխութիւն և յուզմունք առաջ բերին հայերի մէջ և, հաւանօրէն, խռովութիւն-ները շուտով կը վերակենդանան Հայաստանում: Յուզմունքների նշանները արդէն այժմ նշմար-վում են Ջէյթունում, Էջմիւմ և ուրիշ տեղե-րում:

Վիէնայում ստացված տեղեկութիւնների հա-մաձայն, Կրեաէի ապստամբները պահանջում են, որ այն ղէպը, երբ անկարելի կը լինի կղզին Յունաստանի մի մասն յայտարարել, Կրե-աէն զրկի անգլիական հովանաւորութեան տակ: Ապստամբները յոյս ունեն, որ Անգլիան մի քա-նի տարուց յետոյ կը հրաժարվի Կրեաէից և կը ղիջանի Յունաստանին, ինչպէս նա վարվեց Յունական կղզիների վերաբերմամբ:

ՆԱԽԱԿ ՊԱՐՏԱԿԱՆՆԵՐ

Սալ մաստ, յուլիսի 20-ին

Նախորդ նամակի մէջ ինչեցիք, որ չիկակ-ներին ցնդապետ Մանուկ աղան ուղեկցեց Մու-

Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. 133.